

NOTES INÉGALES, CZYLI ALTERACJE RYTMICZNE W MUZYCE FRANCUSKIEJ

Artykuł ten stanowi pierwszą część cyklu poświęconego podstawowym zagadnieniom wykonawczym muzyki dawnej, ze szczególnym uwzględnieniem baroku francuskiego¹. Zawarte w nim informacje mogą być użyteczne zarówno dla osób rozpoczynających swą przygodę z muzyką dawną, jak i dla muzyków grających na współczesnych instrumentach, którzy chcą wzbogacić swoją interpretację o elementy zgodne z duchem wykonawstwa historycznie poinformowanego.

Tematem artykułu jest praktyka nierównego wykonywania wartości rytmicznych zapisywanych jako równe, znana we Francji pod koniec XVII i w XVIII wieku pod nazwami takimi, jak: *notes inégales*, *pointes alternatifs*, *pointer*, *inégaliser*, *passer les croches* lub *croches inégales*².

Literatura traktująca o problemach wykonawczych muzyki francuskiej okresu baroku w języku polskim jest niezwykle uboga w porównaniu z opracowaniami obcojęzycznymi, z tego też powodu pominięto w doborze literatury pozycje polskojęzyczne. W zakresie problematyki *notes inégales* artykuł ten opiera się przede wszystkim na materiałach zebranych i analizowanych przez George'a Houle'a i Stephena E. Heflinga oraz na niektórych informacjach zawartych w pracy Betty Bang-Mater. George Houle w książce *Meter in Music*³ opisuje zagadnienie postrzegania metrum i wszystkie pokrewne aspekty z nim związane, takie jak: praktyka *notes inégales*, kwestia wartości wewnętrznej i zewnętrznej nut (we współczesnej nomenklaturze bardziej znanej jako problem nut mocnych i słabych⁴), aplikatura na instrumentach klawiszowych, artykulacja na instrumentach dętych i smyczkowanie na instrumentach smyczkowych, w okresie pomiędzy przyjętymi przez niego umownymi latami 1600 i 1800.

Książka *Rhythmic Alteration in Seventeenth- and Eighteenth-Century Music* Stephena E. Heflinga koncentruje się na przeprowadzeniu ponownej oceny obecnego stanu wiedzy na temat *notes inégales* oraz praktyki przepunktowywania wartości wydłużonych za pomocą kropki (czyli kwestii najczęściej kojarzonych z praktyką gry uwertur w stylu francuskim, powszechnie dziś akceptowaną w środowiskach zajmujących się historycznie poinformowanym wykonawstwem muzyki dawnej). Poza ogromną liczbą źródeł historycznych Hefling porównuje ze sobą również wszystkie lub prawie wszystkie współczesne publikacje poświęcone tym praktykom, pojawiające się od początku XX wieku. Komentując, często wskazuje na przypadki błędnego tłumaczenia cytatów, niezrozumienia treści i manipulowania nią, co czyni jego pracę niezwykle pomocną w rozsądzaniu kwestii spornych, niejasności czy uwzględnianiu pewnych wyjątków w ogólnie przyjętych zasadach wprowadzonych ze źródeł historycznych.

¹ Tekst ten powstał pierwotnie jako pierwszy rozdział pracy dyplomowej autora, obronionej na Wydziale Instrumentalnym Akademii Muzycznej im. Grażyny i Kiejstuty Bacewiczów w Łodzi w 2012 roku. P. Wiśniewski, *Wybrane zagadnienia wykonywania muzyki francuskiej na flecie poprzecznym i na innych instrumentach dętych drewnianych od ostatnich lat XVII wieku do połowy XVIII stulecia*, Łódź 2012.

² S.E. Hefling, *Rhythmic Alteration in Seventeenth- and Eighteenth-Century Music: Notes Inégales and Over-dotting*, Nowy Jork 1993, s. IX.

³ G. Houle, *Meter in Music 1600–1800: Performance, Perception and Notation*, Bloomington 2000.

⁴ Por. przypis 75.

Betty Bang-Mater w swojej pracy – będącej również podreżnikiem dla wykonawców – Interpretation of French Music zajmuje się trzema zagadnieniami! wykonawczyimi muzyki francuskiej! na instrumenty dęte: nierównym wykonywaniem wartości rytmicznych zapisywanych jako równe, artykulacją! ornamentacją w latach 1675–1775. Z informacji! zawartych w jej pracy korzystano zarówno w zakresie praktyki! notes inégales, jak! artykulacji! na instrumentach dętych drewnianych. Jest to jednak praca, w której! niektóre tezy stawiane przez autorkę, a wyprowadzane ze źródeł! historycznych, należy! poddać rewizji! w świetle dzisiejszych badań! i aktualnego stanu wiedzy z zakresu wykonawstwa muzyki! francuskiej! okresu baroku. Taką! sporą kwestią! jest na przykład! problem wykonywania francuskich sylab artykulacyjnych, których! zastosowanie ma! istotny wpływ na brzmienie! instrumentów. Informacje! podawane na ten temat! przez Bang-Mater w świetle! badań! Patricii! M. Ranum można! uznać za błędne. Patricia! Ranum w swoich! artykułach⁶ – poza! badaniami! na temat właściwego! wymawiania, a co! za tym! idzie, brzmienia! sylab! artykulacyjnych! (bazujących! ściśle na! ich! wymowie w języku! francuskim) – obszernie! zgłębia! również! wpływ! schematów! artykulacyjnych! na! kształtowanie! fraz! muzycznych! oraz! materii! dźwiękowej! w utworach francuskich. Kwestia! ta, będąca! przedmiotem! pewnych! kontrowersji!, nie! została! jeszcze uznana! za! obowiązkową! przez! ogół! środowiska! muzykologicznego! zajmującego! się! zagadnieniami! wykonawstwa! muzyki! dawnej! z! tego! też! powodu! została! pominięta! w! dalszej! części! pracy. Jest! to! jednak! zagadnienie! bardzo! interesujące,! wymagające! bliższego! poznania! m.in. na! podstawie! analizy! tekstów! Patricii! M. Ranum. Będzie! ono! szerzej! omówione! w! kolejnym! artykule! poświęconym! artykulacji! na! instrumentach! dętych! drewnianych.

Używany w niniejszym artykule termin 'alteracja rytmiczna', zaczerpnięty z pracy Stephena E. Heflinga, odnosi się do wszystkich zjawisk z zakresu praktyki wykonawczej polegającej na realizacji danego ugrupowania rytmicznego w sposób odbiegający od zapisu nutowego. Główną jednak przyczyną konotacją będzie skjarzenie go z praktyką notes inégales.

Omawiane zagadnienia ułożone są w porządku chronologicznym, od najwcześniejszych przekazów aż do źródeł historycznych traktujących również o notes inégales, ale wybiegających poza przyjęte ramy czasowe, czyli okres od końca XVII do połowy XVIII wieku. Z powodu niedostatecznej liczby źródeł historycznych i często niekonsekwentnego podejścia autorów – piszących w swoich traktatach o praktykach wykonawczych na instrumentach dętych – do opisywanych przez siebie alteracji rytmicznych, przywołano także traktaty z innych dziedzin! specjalności!

Tekst podzielono na cztery podrozdziały. W pierwszym autor omawia najwcześniejsze przekazy o alteracjach rytmicznych sięgających czasów renesansu oraz pierwsze nienusystematyzowane opisy autorów francuskich z końca XVII wieku. Drugi podrozdział zawiera opis standardowej praktyki notes inégales we Francji w XVIII wieku. Podrozdział trzeci przedstawia ważną kwestię długości nut podlegających alteracjom rytmicznym, a czwarty, poza rozwinięciem tego zagadnienia, omawia powiązania między oznaczeniem metrycznym a konwencjami wykonawczyimi alteracji rytmicznych w XVIII wieku.

⁵ B. Bang-Mater, Interpretation of French Music from 1675–1775 for Woodwind and Other Performers, Nowy Jork 1973.
⁶ P.M. Ranum, A Fresh Look at French Wind Articulations, "American Recorder" XXXIII, grudzień 1992, nr 4, s. 9–16, 39 oraz To Imitate French Tonguings for Wind Instruments, Is It Realistic to Think "Veddy" (or, rather, "teddy"), is a Near-Equivalent for the Syllables tu and ru? [online], http://ranumsparat.com/html%20pages/tu_and_ru.html [dostęp: 24.03.2012].

